

## RECENZJE

ZBIGNIEW KWIECIŃSKI  
ORCID: 0000-0002-4993-5072  
profesor emerytowany  
e-mail: [zkwiecin@umk.pl](mailto:zkwiecin@umk.pl)

RECENZJA KSIĄŻKI:  
*UNIwersytet. OTWARTE PRZESTRZENIE DYSKURSÓW*,  
KAZIMIERZ PRZYSZCZYPKOWSKI, IZABELA CYTLAK (RED.),  
WYDAWNICTWO NAUKOWE UAM, POZNAŃ 2024, S. 480

Książka *Uniwersytet. Otwarte przestrzenie dyskursów*, przygotowana pod redakcją profesora Kazimierza Przyszczypkowskiego i doktor Izabeli Cytlak, zawiera teksty wykładów wygłoszonych w comiesięcznym cyklu Szkoły Nestorów Nauki, zorganizowane i prowadzone przez wymienionych dwoje uczonych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Sama ta instytucja Szkoły Nestorów Nauki, wymyślona przez profesora Kazimierza Przyszczypkowskiego, jest wprost genialnym pomysłem na systematyczne wykłady akademickie dojrzałych wiekiem uczonych o najwybitniejszych kompetencjach.

Żyjemy w czasach, w których seniorów nauki odsuwa się od pracy naukowo-dydaktycznej, ciągle powtarzane są brednie, że to „pokolenie postkomunistyczne”, „skażone komunizmem”. Pomijając już fakt historyczny, że Polska nie była nigdy państwem komunistycznym, to skutkuje to zabieraniem głosu, dostępu do badań i kształcenia młodych kadr profesorów o wyjątkowych osiągnięciach twórczych. Inaczej i wyjątkowo dzieje się w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza, w którym profesorom w wieku emerytalnym proponowana jest praca na części etatu, zachowują oni swoje pracownie, wpisywani są do składów kadrowych katedr czy zakładów, okazuje się im szacunek, wdzięczność, pamięć i wręcz upominki na spotkaniach kończących każdy rok akademicki. Od kilku lat czyn-

nie i systematycznie działa Szkoła Nestorów Nauki, dająca szansę wysłuchania w Auli Lubrańskiego UAM i na kanale YouTube niezwykle odkrywczych wykładów: owoców badań, nieraz wieloletnich, ale też najbardziej aktualnych, prawie wyłącznie profesorów emerytowanych, a obecnie także tych w wieku dojrzałym, choć jeszcze przedsenioralnym, a nawet wybitnych młodych uczonych.

Książka zbiorowa pod redakcją Kazimierza Przyszczykowskiego i Izabeli Cytlak pt. *Uniwersytet. Otwarte przestrzenie dyskursów* jest kolejnym tomem zawierającym wprowadzenie i artykuł wstępny jego redaktorów, 22 wykłady nestorów nauki UAM i ich biogramy. Teksty rozmieszczone są w czterech częściach książki: I. Dyskursy etyczno-prawne; II. Dyskursy humanistyczne; III. Dyskursy nauk ścisłych i przyrodniczych; IV. Dyskursy społeczne.

Część I rozpoczyna rozdział Izabeli Cytlak i Kazimierza Przyszczykowskiego: *Uniwersytet: otwarte przestrzenie myślenia i działania naukowego*. Autorzy i redaktorzy tomu w błyskotliwej formie i z wykorzystaniem światowej literatury analizują trójstadią ewolucję stylów uprawiania nauki: od związania z dyscypliną naukową, poprzez przekraczanie jej granic, ku koncepcjom w poprzek całej nauki. Szczególną wagę przydają „metodologii równoważenia kompetencji” – autorstwa Beaty Pokorskiej (obecnie Polak) i Tomasza Węclawskiego (obecnie Polaka) – której założeniem jest poszukiwanie metod, które nie ograniczają kompetencji badaczy identyfikujących się z określoną perspektywą. Tekst Cytlak i Przyszczykowskiego jest niejako drugą częścią, kontynuacją ich studium z poprzedniej książki z wykładami Szkoły Nestorów Nauki pt. *Architektura wiedzy akademickiej. Otwarte przestrzenie dyskursu* (w: *Uniwersytet. Wspólnota różnorodności i różnicy*, red. K. Przyszczykowski i I. Cytlak, Wydawnictwo Naukowe UAM, 2021). O ile we wcześniejszym tekście autorzy piszą o „architekturze wiedzy”, to w recenzowanej tu książce piszą o fizycznej architekturze uniwersytetu i jej związkach z uprawianiem nauki. Ich opracowanie bliskie jest ekologii społecznej i pedagogicznej. Rozdział Cytlak i Przyszczykowskiego jest bardzo dobrym otwarciem tego zbioru wykładów Szkoły Nestorów Nauki.

W tej części zawarte są jeszcze cztery wykłady: Jerzego M. Brzezińskiego: *Ramy etyczne badań naukowych i kształcenia na poziomie wyższym*; Michała Musielaka: *Manowce medycyny. O konsekwencjach angażowania się świata lekarskiego w rozwój eugeniki*; Macieja Michalskiego: *Numerus clausus, „paragrafaryjski”, numerus nullus. Formy antysemityzmu na Uniwersytecie Poznańskim w okresie międzywojennym*; Andrzeja J. Szwarca: *Prawne aspekty pandemii SARS-CoV-2 oraz choroby Covid-19 w kontekście doświadczeń związanych z HIV/AIDS*.

Jerzy Brzeziński nie tylko przedstawia w swoim obszernym wykładzie fundamenty etycznych zasad badań naukowych i kształcenia akademickiego ze szczególnym podkreśleniem badań nad ludźmi, ale też poddaje ostrej krytyce obecną, a trwającą od lat, politykę cynicznego łamania tych zasad przez central-

nych „ministrów”, aż do śmiertelnego nieomal upadku instytucji akademickich. Źródeł nadużyć etycznych w nauce autor dopatruje się na dwóch poziomach: (1) generowanych przez nadużycia i błędy centralistycznej władzy, rujnujące stabilne struktury akademickie, naruszające zasady wolności uprawiania badań naukowych i autonomii uczelni, narzucające błędne kryteria ocen dokonań naukowych, dowolnie przydzielające przywileje i „kary” podmiotom nauki (oceny ewaluacji uczelni i poszczególnych naukowców, punktacje czasopism, środki finansowe) według subiektywnej orientacji ministra (światopoglądowej, politycznej, „kolesiowskiej”); (2) stwarzanych przez samych nauczycieli akademickich i pracowników naukowych w zakresie kształcenia na wszystkich poziomach, rzetelności uprawiania badań, publikacji i zastosowań oraz popularyzacji ich wyników.

Brzeziński ukazuje ogrom różnych nadużyć etycznych, które prowadzą do zaniku motywacji akademików do stawiania nowych, trudnych problemów i do odkryć twórczych, do lizusostwa, autocenzury, lęku, szkodliwej rywalizacji, brudnych wspólnot – w miejsce zespołowego przekraczania granic dotychczasowego stanu uprawianej dyscypliny/dziedziny naukowej. Autor stawia dramatyczne pytanie: „Kto to wszystko naprawi? KTO?!”. Jako psycholog i metodolog szczegółowo wnika w uwarunkowania i motywy nieetycznych działań naukowców w zakresie badań twórczych, korekcyjnych i aplikacyjnych (według typologii Leszka Nowaka). Jako środki zaradcze Brzeziński wskazuje: udostępnienie surowych wyników badań, replikacje badań i wstępne rejestracje projektów badawczych.

Osobną uwagę autor poświęca zasadom etycznym badań nad człowiekiem/ludźmi. Należy w nich przestrzegać prawa do poszanowania godności człowieka (prawdomówność, uczciwość, rzetelność postępowania badawczego, poszanowanie wolności przekonań i własności autorskiej); prawa do dobrowolnego wyrażania zgody przez osoby, które mają być poddane badaniom; prawa do zachowania pełnej anonimowości badanych; prawa do informowania badanych o wynikach badań nad nimi. Niestety prawa te są nader często łamane. Przełożonych naukowca nie interesuje ani droga dojścia do jego ustaleń, ani ich treść i odkrywczość, ale jedynie liczba zdobytych punktów. Brzeziński wyraża na koniec (czy nie bez pokrycia w świetle jego własnych ustaleń?) nadzieję, za Kazimierzem Twardowskim, że pracownicy nauki będą dążyć do „zdobywania prawd i prawdopodobieństw oraz krzewienia umiejętności ich dowodzenia”, a także podziela oczekiwania Cytlak i Przyszczykowskiego, że uniwersytet pozostanie wspólnotą docierania do prawdy poprzez różnorodność i różnice uprawiania nauki. To akurat ma pokrycie w doświadczeniach Szkoły Nestorów Nauki.

Wykład/rozdział Brzezińskiego jest obszerny, mimo to, moim zdaniem, zabrakło w nim szerszego potraktowania zachowań nieetycznych pracowników uczelni

wyższych jako nauczycieli i wychowawców, uczestników życia naukowego na szerszych forach pozauczelnianych, jako publicznych intelektualistów i ekspertów. To jednak wymagałoby drugiego tak znakomitego wykładu.

Niezwykłe i zaskakująco zbieżne z tym wykładem są demaskatorskie prace pozostałych autorów tej części książki, dotyczące nazistowskiej eugeniki i udziału w niej lekarzy (Michał Musielak), skandalicznym i zawstydzającym dziś antysemickim działaniom władz i uczonych Uniwersytetu Poznańskiego w latach międzywojennych (Maciej Michalski), prawnym aspektem radzenia sobie przez państwo z pandemią (Andrzej J. Szwarec).

Wykład Macieja Michalskiego jest w pełni oryginalnym opracowaniem z niezwykłych badań opublikowanych wcześniej w sensacyjnej książce zbiorowej: *Wyparte historie. Antysemityzm na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1919–1939* pod redakcją Macieja Michalskiego i Krzysztofa Podemskiego (Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2022). To wykład o formach, skali i agresywnej powszechności antysemityzmu na Uniwersytecie – w wielkim mieście niemal bez Żydów. Wstrząsająca jest treść tej książki w okresie, gdy w Polsce zakazane są (*sic!*) badania nad udziałem Polaków w Holokauście. Wielkie gratulacje dla obojga rektorów (prof. Andrzeja Lesickiego i prof. Bogumiły Kaniewskiej), sponsorujących te badania, dla redaktorów i dla profesora Macieja Michalskiego z racji tego wykładu.

Przerażające są refleksje nasuwające się po lekturze wykładu Michała Musielaka z doskonale udokumentowanych badań nad udziałem lekarzy w eugenice nazistowskiej. Przecież to wszystko na naszych oczach się odradza, ale w karykaturalno-tragicznie odwróconej formie. Naziści mordowali osoby niepełnosprawne, w obecnej Polsce wprowadzono przymus rodzenia dzieci z bardzo dużymi uszkodzeniami już w trakcie rozwoju płodowego oraz drastyczne ograniczenie prawa do aborcji. Protestujące kobiety są traktowane jak przestępcy. Mniejszości seksualne i etniczne są nękanie nienawiścią. Ale za to nowych „żydów” mamy więcej: Niemcy, Putin, Bruksela, „postkomuniści”, „total[itar]na opozycja”. Na szczęście władza ma skrzydlatego konia, który widzi i słyszy wszystkich i każdego. Ma też poparcie Akademickich Klubów Obywatelskich. Bezpieczeństwo zapewnia nam Matka Boska, jak to stwierdził onegdajszy minister obrony narodowej.

Część II książki: Dyskursy humanistyczne, zawiera mistrzowskie i odkrywczе wykłady siedmiorga uczonych: Bogumiły Kaniewskiej: *Alicja w krainie tłumaczeń. Przypadek Alicji i „Jabberwocky”*; Seweryny Wysłouch: *Transformacje medialne literatury*; Jerzego Fiećko: *Mickiewiczowska idea praw obywatelskich. „Skład zasad”*; Barbary Sienkiewicz: *Awangarda, Jalu Kurek i kłopot z Mickiewiczem*; Kazimierza Przyszczykowskiego: *Pedagoga pytania o kondycję ludzką i kondycję humanistyki w okaleczonym świecie*; Beaty Anny Polak i Tomasza Polaka: *Doświadczenia Pracowni Pytań Granicznych*.

Bardzo dobrym wydarzeniem Szkoły Nestorów jest wykład pani Rektor Bogumiły Kaniewskiej, gdyż czytelnik może poznać translatorystyczny warsztat osoby znanej teraz głównie przez pryzmat jej niezwykle, odważnego kierowania Uniwersytetem w czasach, gdy inni rektorzy donoszą do prokuratorów i do (szczególnie ubogaconego przez Ducha Świętego) ministra nauki i edukacji o nieodpowiednim myśleniu swoich pracowników. Literaturoznawcy otwierają nam oczy na dynamiczne przemiany form publikacji literatury oraz zupełnie nowe odczytania starych mistrzów.

Seweryna Wyślouch poddała nowatorskiej i twórczej analizie transformacje medialne literatury, ich rolę w nowym jej odczytywaniu w filmach, w przekształcaniu tekstu w znak, w obraz, co jest wynikiem rewolucji technologicznej.

Barbara Sienkiewicz napisała odkrywczy i błyskotliwy tekst: *Awangarda, Jalu Kurek i kłopot z Mickiewiczem*. Autorka odsłania antyromantyczne poglądy Adama Mickiewicza na temat równości i wolności wszystkich stanów, upośledzonych mniejszości, wyzwolenia kobiet, zrównania praw różnych religii i mniejszości etnicznych. Zderza to z poglądami futurystycznej awangardy, radykalnie odrzucającej marzenia i mity romantyzmu („Czas opróżnić postumenty, oczyścić place, przygotować miejsce tym, którzy idą”) oraz dyskutuje nad ostrą, ale nie do końca sprawiedliwą krytyką Mickiewicza jako piewcy martwych tradycji.

Imponujący jest horyzont poznawczy i autorski zaprezentowany przez Kazimierza Przyszczykowskiego w tekście *Pedagoga pytania o kondycję ludzką i kondycję humanistyki w okaleczonym świecie*. Jego wykład twórczo przekracza ramy uprawianej przez niego dyscypliny i jest dowodem na „uczenie się” syntezy otwartej na różne dyskursy przestrzeni uniwersytetu. W tej książce współbrzmi on z wykładami profesorów Macieja Michalskiego, Michała Musielaka i Andrzeja J. Szwarca. Wyjściowym dla autora założeniem jest, że „Pedagoga powinnością staje się przede wszystkim nazywanie, wyjaśnianie i definiowanie różnych form działania, programów i strategii, aby godność człowieka w jego całościowym cyklu życia była nie tylko jego osobistą powinnością, lecz również przesłaniem egzystencjonalnym dla całej ludzkości i to nie tylko w wymiarze deklaratywnym, ale rzeczywistym. Przesłaniem pedagoga staje się więc kreowanie godnego życia zarówno w wymiarze egzystencji jednostki, jak i całej ludzkości” (s. 180). Takie zadanie pedagogiczne, jak to bardzo dobrze autor argumentuje, było radykalnie pogwałcone przez hitlerowski nazizm. Podejmuje on raz jeszcze pytanie, jak to było możliwe, że Niemcy, jako naród o tak wielkich tradycjach kulturalnych, wybrali Hitlera na kanclerza Rzeszy, tak masowo dokonywali niewyobrażalnych zbrodni i rzezi, a jeden z przywódców hitlerowskich w 1942 roku w Poznaniu wrzeszczał, że wymordowanie Żydów jest obowiązkiem moralnym Niemców. Autor zwraca uwagę na powtarzalność rządów autorytarnych siejących nienawiść do wszelkich „obcych”, miażdżących godność człowieka. Żyjemy teraz w okale-

czonym świecie, zamknięci „w uścisku własnej (nie)mocy” (s. 197). Konieczna staje się redefinicja podstawowych pojęć humanistyki i powinności pedagogów. Przyszczykowski stawia na koniec pytanie, jak tego dokonać. Nie odpowiada na nie. Wykład twórcy Szkoły Nestorów Nauki jest znakomicie napisany. Być może nie każdy czytelnik podzieli jego pogląd na powinności pedagoga. To też zaleta wykładu humanisty.

Koresponduje z tym wykładem niezwykle, wręcz sensacyjny artykuł Jerzego Fiećko: *Mickiewiczowska idea praw obywatelskich. „Skład zasad”*. W centrum analiz tego autora jest ów „skład zasad”, zawierający najważniejszy dokument idei Mickiewicza z okresu Wiosny Ludów, choć w drugiej części wykorzystana jest publicystyka polityczna, w tym „Pielgrzym Polski”, paryskie wykłady i utwory literackie Mickiewicza, w których przewijają się jego poglądy polityczne. Po powstaniu listopadowym, jak o tym pisze Fiećko, wśród Polaków, zwłaszcza na emigracji, toczyły się dyskusje polityczne, w których dominował spór o koncepcje narodu i praw obywatelskich. Mickiewicz był najważniejszym uczestnikiem owych debat. W okresie międzypowstaniowym współistniały ze sobą oświeceniowa koncepcja narodu jako wspólnoty obywatelskiej Polaków oraz koncepcja narodu jako wspólnoty kulturowej, w myśl której nie tyle państwo, co język, tradycja, religia, literatura i sztuka były podstawowym spoiwem narodu. Mickiewicz głosił równe prawa obywateli polskich oraz wolność religijną i kulturową i domagał się ich. Arystokracja, szlachta, chłopci i Żydzi są równorzędnymi patriotami. Szczególnie akcentował równość praw dla mniejszości dotychczas najbardziej upośledzonych: kobiet, Żydów, innych Słowian, ludu wiejskiego. Postulował zjednoczenie judaizmu i chrześcijaństwa. Były to poglądy wówczas rewolucyjne, wzbudzały przez to krytykę dominujących konserwatystów.

Postulaty Mickiewicza dotyczące państwa, narodu i nowoczesnego społeczeństwa są dzisiaj wciąż aktualne, jego „zasady” wolności i równości wciąż są w Polsce łamane. Dlatego wykład prof. Jerzego Fiećko wzbudził i będzie wzbudzał burzliwe dyskusje.

Opracowanie Beaty Anny i Tomasza Polaków *Doświadczenia Pracowni Pytań Granicznych* dowodzi, że istota wspólnoty uniwersytetu polega na otwarciu i przekraczaniu granic dyscyplin i dziedzin nauki oraz podejmowaniu najtrudniejszych problemów, zwłaszcza szeroko pojętej humanistyki. Twórcy Pracowni postanowili realizować w niej kilka ważnych zadań: przekraczania granic pomiędzy dyscyplinami i dziedzinami humanistyki oraz innymi formami ekspresji ludzkich doświadczeń (z polityką, sztuką i religią); tworzenia ośrodków integrujących badania, kształcenie i rozwój kultury dialogu; opracowania programów kształcenia dla studentów i doktorantów, upowszechniania wyników badań interdyscyplinarnych i transdyscyplinarnych; organizowania zajęć otwartych dla wszystkich wydziałów uniwersytetu; włączania studentów i doktorantów do ba-



dań prowadzonych przez Pracownię; współpracy z wybitnymi uczonymi i placówkami naukowymi za granicą oraz wymiany badaczy z Polski i z zagranicy. Pracownia dopracowała się oryginalnych metodologii: metodologia kontekstualizacji podjętych problemów, metodologia maszyn społecznych; metodologia równoważenia kompetencji i wzajemnego uczenia się; metodologia analizy tekstów z obszaru relacji Kościół – państwo; poszukiwania rozwiązań niestandardowych; metodologia wykorzystania informatycznego metafory jądra i powłoki oraz hybrydowego łączenia metod różnych dyscyplin dla rozwiązywania podjętych problemów. Pracowni udało się zrealizować Humboldtowską ideę jedności badań, a zarazem sokratejski model uniwersytetu, a samą Pracownię uczynić strukturą demokratyczną przez odrzucenie szkodliwej hierarchizacji społeczności uniwersytetu. Autorzy sygnalizują też pewne trudności w jej funkcjonowaniu, w tym takiego przekazu wiedzy wykładanej jednocześnie dla początkujących studentów, jak i zaawansowanych uczonych. Przez tekst przewija się nuta samozadowolenia twórców Pracowni. I słusznie, gdyż jest to obecnie mało spotykana instytucja uniwersytecka w Polsce, w warunkach oddzielania się dyscyplin i subdyscyplin, lekceważenia związków badań z kształceniem, odchodzenia od badawczej współpracy zespołowej. Takich inicjatyw, zespołów i instytucji było wcześniej więcej. Pracownia wyjątkowo skupia się na historii religii i Kościoła w szerokich jej kontekstach. Zasady wypracowane przez Polaka i Polak stały się inspiracją dla ich stosowania w Szkole Nestorów Nauki, czego dowodzą wprowadzające artykuły Przyszczykowski i Cytlak w poprzednim tomie (2021) z wykładami w tej Szkole i w tym tomie.

Część III książki: Dyskursy nauk ścisłych i przyrodniczych zawiera sześć wykładów. Dwa z nich są z zakresu biologii: Mariusza Jaskólskiego *Biologia strukturalna wczoraj, dziś i jutro?* i Anny Goździckiej-Józefiak *Natura wirusów*. Jeden wykład jest z historii Poznania: Janusza Skoczylasa *Kamienne bruki centrum Poznania jako element dziedzictwa kulturowego*. Aż trzy wykłady wygłosili i napisali matematycy: Roman Murawski o Szkole lwowsko-warszawskiej; Witold Wnuk o Poznańskiej Szkole Matematycznej i Jerzy Pogonowski: *Trzy oblicza matematyki. Konteksty: odkrycia, uzasadnienia, przekazu*. Zaskakujące jest to, że dla czytelnika zupełnie nieznanego się na akademickiej biologii, na historii miasta i na matematyce są one zrozumiałe, a nawet bardzo interesujące. Po lekturze matematyków można poczuć dumę z osiągnięć polskich matematyków, a nawet zakochać się w tej nie tak znów bardzo obcej humanistom dyscyplinie. Nie można żywić takich uczuć do wirusów i do bruków, ale z wykładów w części III można dowiedzieć się o wielu bardzo ważnych ustaleniach badawczych.

Część IV książki: Dyskursy społeczne, jest bogata treściowo. Niezwykle aktualny problem zaburzeń psychicznych i relacyjnych młodzieży oraz ich przebiegu podjęła wybitna psycholożka kliniczna Lidia Cierpiąłkowska w studium:

*Trauma relacyjna i podatność biologiczna a zaburzenia osobowości „borderline” u adolescentów i młodych dorosłych.* W jej wykładzie szczególnie ważne wydaje mi się zestawienie cech psychologicznej „wielkiej piątki” u osób bez zaburzeń osobowości i z osobowością *borderline*. Osoby bez zaburzeń cechują się neurotycznością, ekstrawersją, sumiennością, ugodowością i otwartością na doświadczenia. Osoby z zaburzeniami typu *borderline* odznaczają się: brakiem zaufania, negatywnymi emocjami wobec innych, podejrzliwością, agresywnością i brakiem poczucia winy, sztywnością, brakiem ciekawości, konwencjonalizmem, antyspołecznością, wściekłością, zamkniętym umysłem i dewiacyjnością. Ogromne znaczenie w rozwoju zaburzeń psychicznych i podatności biologicznej mają czynniki środowiskowe, szczególnie w występowaniu traumy relacyjnej. „Trauma relacyjna będąca skutkiem relacji niemowlęcia/dziecka z zaniedbującym i przerażającym opiekunem powoduje ukształtowanie się pozabezpiecznego stylu więzi w postaci przywiązania ambiwalentnego i/lub zdeorganizowanego” (s. 335). Wobec nasilonego obecnie narastania tramy relacyjnej wśród dzieci i młodzieży wykład Cierpiałkowskiej jest wprost trudny do przecenienia.

Stanisław Kowalik, znany z podejmowania pytań z pogranicza psychologii i całej humanistyki, zamieścił wykład o relacjach ciała z umysłem (*Nowe spojrzenie na problem integracji ciała z umysłem. Psychologiczny punkt widzenia*). Jak zawsze autor ten przekazuje nową wiedzę i pomaga czytelnikowi mądrzeć. Dokonał on systematycznej prezentacji i analizy ewolucji badań nad związkami funkcjonowania ciała i psychiki oraz rozwiązywania „łamigłówki Kartezjusza” o związku duszy z ciałem. Wykorzystał szeroką gamę światowych badań, teorii, odkryć. Przedstawił nowe hipotezy o związkach stanu fizjologicznego i stanu psychicznego, krytykując zarazem dominujący w Polsce nurt psychologii kogntywnej.

Wiesław Ambrozik w tekście *Karać i izolować czy ponownie uspołeczniać i przystosowywać? Refleksje wokół rozwiązań systemowych* prowadzi dyskusję nad problematyką resocjalizacji przestępców. „Dylematem Ambrozika” można nazwać jego pytanie badawcze: jaki jest sens ponownego uspołecznienia (resocjalizacji) osoby skazanej w izolacji od społeczeństwa? Proces ponownego uspołecznienia wymagałby pokonania wielu barier tkwiących w strukturach instytucji penitencjarnych. Do tych barier należą: brak systemowych rozwiązań w zakresie diagnoz, brak spójnej koncepcji organizacji pracy prepenitencjarnej, penitencjarnej i postpenitencjarnej, izolowanie skazanych od rodzin, środowisk lokalnych i wychowującego społeczeństwa, deficyty i opóźnienia edukacyjne osób poddawanych resocjalizacji, brak pracy dla osób skazanych i wychodzących na wolność, fikcja pracy kulturalnej i oświatowej, brak pomocy prepenitencjarnej, penitencjarnej i postpenitencjarnej, ubóstwo i braki w infrastrukturze placówek penitencjarnych, resortowe utkwienie w jurydyczno-kryminalistycznej koncepcji



pracy penitencjarnej i kształcenie w niej kadr penitencjarnych, braki w kompetencjach osób zatrudnionych w placówkach penitencjarnych. Ambrozik zaprezentował własną propozycję systemu pracy penitencjarnej. Wskazał też na wagę prac w tym obszarze problemowym profesora Stanisława Kowalskiego, mistrza poznańskich socjologów wychowania i pedagogiki społecznej, dzisiaj zapomnianych i niedocenianych.

Tomasz Polak z niebywałą dbałością o przejrzystość strukturalną i językową oraz z niespotykaną erudycją i odwagą badawczą pisze (w tekście: *Jak to się zaczęło? Jak to się skończy? Warunki rozumienia chrześcijaństwa instytucjonalnego*) o trzech wielkich historycznych kryzysach systemu kościelnego, o ich genezie, istocie i o przewidywaniu upadku tego systemu. To przełomowe badania z zakresu historii Kościoła, wcześniej szerzej rozwinięte w książce *System kościelny, czyli przewagi pana K.* (2020). „«Systemem kościelnym» – pisze autor – nazywam sposób realnego i politycznego funkcjonowania chrześcijaństwa od jego początków do dziś, a to znaczy zarazem: istotny wyraz religijnej i społeczno-kulturowej tożsamości tej religii” (s. 382). „Tradycyjne ujęcie katechetyczne [...] pracuj[e] z założeniem, że przekaz pism nowotestamentowych prawidłowo oddaje założycielskie zamiary Jezusa z Nazaretu w stosunku do zamierzonego przez Boga kościoła [...]. Założenie to jest wyrazem wiary w bosko-ludzką tożsamość Jezusa i w jego zbawcze posłannictwo. Wiara taka rozwinęła się jednak w istocie dopiero po jego śmierci” (s. 381). „W tworzących się strukturach świadomościowych, symbolicznych i instytucjonalnych wczesnego chrześcijaństwa obserwować można zachowanie charakterystycznego napięcia czy wręcz sprzeczności dwu konceptów tożsamościowych rodzącej się religii. **Nazywam je konceptem «anarchicznym» i «archicznym».** Dotyczą one stosunku do władzy, posiadania i seksualności” (podkr. Z.K.) (s. 383).

Jezus z Nazaretu sprzeciwiał się hierarchiczności władzy, bogaceniu się, opowiadał się za swobodą wyboru życia seksualnego i bezżenności. System kościelny od początku powstał i działał bez wiedzy i wbrew woli Jezusa. Reformy gregoriańskie wprowadziły pewne zmiany, na przykład w zakresie niezależności Kościoła od państwa, zarazem uruchomiły procesy autodestrukcyjne chrześcijaństwa i przyspieszyły sekularyzację kultury średniowiecza. Polak analizuje trzy katastrofy systemu kościelnego w ciągu dwóch tysiącleci (*sic!*). Ostatnia toczy się od lat, także na naszych oczach. Kościół niszczy jego „pełzająca anomia”, „ujawniając[a] się w braku wstydu przedstawicieli [...] [tej] instytucji, demonstrujących poglądy, interesy i decyzje, których nie da się już maskować odwoływaniami do sakralnych symboli” (s. 391). Dobrą ilustracją owej „pełzającej anomii” jest książka Kazimierza Sowy *Niewierni wierni. Rozmowy o prawdziwym Kościele* (Wielka Litera, 2023). Niestety ta „pełzająca anomia” dotyczy jednocześnie procesów dewastacji samego państwa, jak i jego patologicznych relacji z Kościołem,

łamiących konstytucyjny rozdział państwa i Kościołów (por. W. Brzozowski, *Bezstronność światopoglądowa władz publicznych w Konstytucji RP*, Wolters Kluwer, 2011).

Wykład Zdzisława W. Puśleckiego *Sztuczna inteligencja (AI) i zagrożenia jej stosowania* to imponujące erudycją, szerokością przyjętej perspektywy badawczej i kompletnym ujęciem studium nad genezą, rozwojem i wielorakimi, narastającymi szybko zastosowaniami sztucznej inteligencji, jej perspektywami i ograniczeniami oraz możliwymi zagrożeniami we wszelkich aspektach działalności człowieka w skali globalnej.

Agnieszka Rościszewska i Michał Klichowski w tekście *Mini-Eduball: Jak z teorii i badań wylania się narzędzie dydaktyczne* przekazują nam swoją ogromną wiedzę o badaniach nad związkami aktywności fizycznej z aktywnością i rozwojem mózgu oraz jej zastosowaniem w tworzeniu nowej technologii uczenia się i kształcenia. Profesor UAM dr hab. Michał Klichowski jest w tej książce najmłodszym „nestorem”, ale jest to najzdolniejszy w swoim pokoleniu specjalista w zakresie najnowszych technologii edukacyjnych.

Kazimierz Przyszczypkowski i Izabela Cytlak przygotowali niezwykle ciekawy zbiór wykładów, unikatowych, odkrywczych i porywających. Mogę im szczerze pogratulować tego cyklu wykładów w ich Szkole Nestorów Nauki i przygotowania tak znakomitej i poznawczo smakowitej książki.

## SPIS TREŚCI

|                       |   |
|-----------------------|---|
| Od redakcji . . . . . | 5 |
|-----------------------|---|

### ARTYKUŁY

|                                                                                                                                                                                              |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Ewa Solarczyk-Ambrozik, <i>Uniwersytet w procesie zmian</i> . . . . .                                                                                                                        | 7   |
| Liudmyla Suvorova, Svitlana Kukharonok, <i>The effectiveness of the implementation of game technologies in professional training at Higher Education Institutions</i> . . . . .              | 25  |
| Oksana Chernysh, Tetiana Verhun, Krystyna Levkivska, <i>Algorithms for using dictionaries in foreign language classes</i> . . . . .                                                          | 37  |
| Michalina Kasprzak, <i>Twórczy nauczyciel w edukacji polonijnej – egzemplifikacje ze szkolnej praktyki</i> . . . . .                                                                         | 47  |
| Barbara Jankowiak, Sylwia Jaskulska, Emilia Soroko, <i>Psychological well-being of Polish teachers and their attitudes towards distance education during the COVID-19 pandemic</i> . . . . . | 57  |
| Agnieszka Kozłowska, <i>Edukacja klimatyczna w podstawie programowej: wyzerowany program Elliota Eisnera</i> . . . . .                                                                       | 81  |
| Iryna Haidai, Marina Kosheleva, <i>The content of the professional and practical training of teachers-philologists in Ukraine</i> . . . . .                                                  | 105 |
| Izabela Cytlak, Nigora Mamadaminova, <i>Empowering women, empowering nations: women's entrepreneurship in Uzbekistan</i> . . . . .                                                           | 117 |
| Aneta Judzińska, <i>Kobiety w przestrzeni służby wojskowej – kontrowersje wokół testu / egzaminu sprawności fizycznej</i> . . . . .                                                          | 137 |
| Łukasz P. Ratajczak, <i>Transpozycja modelu ojcostwa w przestrzeni życia społecznego. Obszary, implikacje oraz potrzeba edukacyjnych wzmocnień</i> . . . . .                                 | 159 |
| Marianna Racka, <i>Podwójnie wyjątkowi – osoby z ADHD jako uczniowie zdolni</i> . . . . .                                                                                                    | 177 |
| Anna Mańkowska, <i>Zadania domowe – zło konieczne czy szansa na rozwój? Międzynarodowe spojrzenie na istotę zadań domowych w świetle badań komparatystycznych</i> . . . . .                  | 185 |
| Sonia Dzierżyńska-Breś, <i>Proces readaptacji skazanych w perspektywie podejścia systemowego</i> . . . . .                                                                                   | 195 |
| Eva Zamojska, <i>Dzieciństwo w doświadczeniu życia. Szkic autobiograficzny</i> . . . . .                                                                                                     | 211 |
| Mariusz Przybyła, <i>O multimedialnych zakazanych owocach szkolnych korytarzy oraz o tym, czy warto grać z uczniami</i> . . . . .                                                            | 227 |

### DZIAŁALNOŚĆ KNP PAN

|                                                                                                                                        |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Mirosław Kowalski, <i>Sprawozdanie z działalności Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk w latach 2022–2023</i> . . . . . | 243 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

Justyna Miko-Giedyk, Karolina Wiśniewska, Bartłomiej Kotowski, *Sprawozdanie z XXXVI Letniej Szkoły Młodych Pedagogów i Pedagożek im. Marii Dudzikowej „Generacja antropocenu; co pedagogika i edukacja może/powinna/musi robić, by nie zostawić świata takim, jaki jest?”*, 10–15.09.2023, Kielce–Masłów . . . . . 267

Z ŻYCIA OŚRODKÓW AKADEMICKICH

Lucyna Myszk-Strychalska, Mateusz Marciniak, *Sprawozdanie z Jubileuszu XXX-lecia powstania Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, 29–30.11.2023, Poznań . . . . . 277

RECENZJE

Zbigniew Kwieciński, *Recenzja książki: „Uniwersytet. Otwarte przestrzenie dyskursów”, Kazimierz Przyszczykowski, Izabela Cytlak (red.), Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2024, s. 480* . . . . . 285

## INFORMACJE DLA AUTOREK I AUTORÓW

### *Procedura recenzowania*

Każdy artykuł publikowany w *Roczniku Pedagogicznym* jest recenzowany przez dwóch niezależnych recenzentów. Recenzja ma formę pisemną i kończy się jednoznacznym wnioskiem o dopuszczenie do druku/odrzućcie tekstu. Autorzy i recenzenci nie znają swoich tożsamości (tzw. recenzja „podwójnie ślepa”). Nazwiska recenzentów i recenzentek współpracujących z „Rocznikiem Pedagogicznym” są publikowane na stronie internetowej czasopisma oraz w każdym jego drukowanym numerze. Aktualnie z czasopismem współpracują:

- dr hab. Anna Babicka-Wirkus, prof. AP, Akademia Pomorska w Słupsku;
- dr hab. Ewa Bochno, prof. UZ, Uniwersytet Zielonogórski;
- dr hab. Anna Dąbrowska, Uniwersytet Warszawski;
- dr hab. Paulina Forma, prof. UJK, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach;
- prof. dr hab. Zenon Gajdzica, Uniwersytet Śląski w Katowicach;
- prof. dr hab. Tomasz Gmerek, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;
- dr hab. Agnieszka Konieczna, prof. APS, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie;
- prof. dr hab. Roman Leppert, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy;
- dr Małgorzata Mikut, Uniwersytet Szczeciński;
- dr hab. Agnieszka Nowak-Łojewska, prof. UG, Uniwersytet Gdański;
- prof. dr hab. Renata Nowakowska-Siuta, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, Uniwersytet Warszawski;
- dr hab. Inetta Nowosad, prof. UZ, Uniwersytet Zielonogórski;
- prof. dr hab. Eugenia Potulicka, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;
- dr hab. Małgorzata Przanowska, Uniwersytet Warszawski;
- prof. dr hab. Mirosław Sobecki, Uniwersytet w Białymstoku;
- prof. dr hab. Jolanta Szempruch, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach;
- dr hab. Monika Wiśniewska-Kin, prof. UŁ, Uniwersytet Łódzki;
- dr hab. Małgorzata Żytko, prof. UW, Uniwersytet Warszawski.

### *W trosce o dobro Autorów i Czytelników*

Redakcja *Rocznika Pedagogicznego* od ponad 45 lat dba o wysoką jakość publikowanych tekstów, współpracując tylko z rzetelnymi autorami. Prosimy zatem nadal o:

- podawanie informacji o miejscu zatrudnienia;
- wymienianie wszystkich współautorów tekstów, badań;
- podawanie informacji o podmiotach przyczyniających się do powstania publikacji (wkład merytoryczny, rzeczowy, finansowy itp. – np. informacja o promotorze pracy doktorskiej, numer, tytuł, kierownik grantu, źródło finansowania projektu badawczego).

Za treść artykułów i powyższych informacji odpowiada autor(ka).

Od 46 tomu *Rocznika Pedagogicznego* przyjmujemy standardy edytorskie tekstów naukowych zgodne z regułami APA7. Pełne zalecenia edytorskie są opublikowane na stronie internetowej czasopisma: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rp>